

O ZENBAKIA

2025EKO URRIXA

ZUBIXA

OÑATIKO ALDIZKARIA

EDIZIO BEREZIA

**LANDAREN
UTZIKERIA**

EL ABANDONO DEL CAMPO.

**GUZTION
ONDAREA**
UN PATRIMONIO DE TODOS

LIBURUAK
**ELKARRIZKETA. ARTURO PÉREZ
REVERTE**

Gure iraganaren eta etorkizunaren arteko zubixa

“Zubixa” aldizkaria zubi lana egiteko asmoz jaio zen. Gure iraganaren eta etorkizunaren arteko zubia, gure baserrien eta industriaren artekoa, gure gazte eta adinekoen artekoa eta, batez ere, oñatiar guztion artekoa, norberaren ideologiak edo lehentasunak alde batera utzirik, direnak direla. Zubixak hormak apurtu eta zubi izan nahi du, bazterketarik eta betorik gabe.

Tradizioa gure orainarekin eta etorkizunarekin uztartu nahi dugu. Egia beldurrik eta salbuespenik gabe ezagutzea. Eztabaidatu eta partekatu, guri inork esan gabe zer egin behar dugun, nola pentsatu behar dugun eta nola bizi behar dugun.

Gazteok, baserritarrok, langileok eta enpresariok kezkatzen gaituzten gaiak jorratuko ditugu. Etxebizitzak, hezkuntzak edo landa-inguruneak dituzten arazoak, hala nola animalien ongizateari buruzko legea, belaunaldien arteko ordezkapena edo ehiza eta arrantza. Kirola ere bai, bai euskal kirol tradizionala, bai kirol modalitate berriak.

ZENBAKI HONETAN

2

Editoriala

4

Landaren Utzikeria

Elkarrizketa. Batis Otaegi. Oñatiko artzain eskolako zuzendari ohia

7

Liburuak

Elkarrizketa. Arturo Pérez-Reverte. Iñigo Balboa Agirre, oñatiarra.

10

Historia

Elkarrizketa. Juan José Echevarría. Hurrengo liburua: "Montejurra 76. Karlismoaren hondamendia "

14

Euskara.

Elkarrizketa. Eduardo Aznar. El euskera en La Rioja.

19

Guztion ondarea.

Arturo Aldecoa. Oñati: Euskal Herriko Unibertsitatearen ahazturiko sustraiak

22

Gazte-jendea

Sara Unzueta Basterretche. Medikuntza ikaslea Madrilgo Unibertsitate Konplutentsean

23

Haizearen Ahotsetan. Iñaki Madison

'Arrotza', Albert Camusena.

LANDAREN UTZIKERIA

Batis Otaegi Garmendia

Oñatiko artzain eskolako zuzendari ohia.

ELKARRIZKETA

Elkarrizketa eta argazkiak Zubixaren eskutik

Batis Otategi Euskal Herriko artzaintzaren erreferente nagusietako bat da. 26 urtez Oñatiko Artzainen Eskolako zuzendari izan zen, gazte artzainek prestakuntza praktikoa eta teknikoak jasotzea bultzatuz, Idiazabal gaztaren ekoizpenean berrikuntza sustatuz eta euskal kulturaren eta landa-ingurunearen kontserbazioa defendatuz.

Zein balorazio egiten duzu Oñatiko Artzainen Eskolako zuzendaritzaldiaz?

Oso positiboki baloratzen dut eskolaren 26 urteko jardunbidea. 1996aren amaieran, artzain, teknikari eta politikari talde batek, artzaintza kulturaren eta garrantziaren alde sentsibilizatuta, eskola sortzeko beharra ikusi zuen. Horrela sortu zen “Artzain Eskola”, estatu mailako lehenengo artzainen eskola, arraza lokaletan eta kalitate handiko elikagaietan oinarritua, tradizioarekin eta euskal kulturarekin lotua, eta artzaintzat eta artzainen eskutik diseinaturik.

Eskolak praktika eta teknika konbinatzen zituen, eta bertute hau izan da arrakastaren giltzarri nagusia. Ikasleek “eginez ikasi” metodoa jarraitzen zuten: artaldearen kudeaketa, esnearen gaztaneratzea, produktuen merkaturatzea... dena zientzia lagungarri gisa, jarduera bakoitzaren arrazoiak ulertzeko. Ikasle bakoitzak proiektu bat aurkeztu zuen bere ezagutzak ebaluatzeko. Era berean, eskola beste entitate batzuekin elkarlanean aritzen da, ekimen propioak abiatu edo hobetu nahi dituzten pertsonak aholkatzeko eta laguntzeko.

Nola bilakatu da urte hauetan artzaintzara hurbiltzen diren gazteen profila?

Hasieran, ikasleen profilak anitzak ziren: artzain sentsibilizatuak, beren seme-alabak eskolan prestatzeko animatzen zituztenak; beren metodoak hobetu nahi zituzten profesionalak; eta ardi edo ahuntz proiektu propioa abiatu nahi zuten gazteak. Oro har, motibazio handiko pertsonak ziren, mendien eta arraza lokalen maitaleak, batez besteko adina 27 urtekoa, eta %20 emakumeak.

28 urte hauetan, 320 ikasle inguruk osatu dute ikastaroa; %50ek artalde eta lurralde oinarria zuten, eta gainerakoak beren kontura edo aldi baterako langile gisa prestatu ziren. Hasierako hamar urteetan ikasleak Argentina, Txile eta Italiatik ere etorri ziren. Gaur egun, 6 hilabeteko ikastaroan 10 ikasle inguruk parte hartzen dute, eta horietatik %90 Euskal Autonomia Erkidegotik datoz.

“Oso une delikatua da. Ekoizpen ustiategiak nabarmen gutxitzen ari dira eta sarrera berriak urriak dira.”

Zein dira gaur egun Euskadiko artzainek dituzten zailtasun nagusiak?

Sektoreak hainbat erronka ditu:

- Burokrazia gehiegi jarduera kudeatzerakoan.
- Berrikuntzaren aurkako erresistentzia.
- Tradizioarekiko lotura sendoa duten sistema eta pertsonak.
- Familia-negozio eredua, errentagarritasun baxua.
- Jardunaldi luzeak eta animaliekin lan egiteak dakarten ahalegina.

Gazteen erreleboa erronka da nekazaritza sektore askotan. Nola eragiten du kontu honek esne-ardien kasuan?

Oso une delikatua da. Ekoizpen-ustiategiak nabarmen gutxitzen ari dira eta sarrera berriak urriak dira. Azken 12 urteetan, EAEan 100 animalia baino gehiago zituzten 800 ustiategietatik 240etara jaitsi gara. Artzain askoren adina 60 urte ingurukoa da, eta hainbat kasutan seme-alabek ez diote nahi jarduera familiarrari jarraipena eman. Gazta artisau aktiboen kopurua egonkortu egin da, eta zentraletara entregatzen den esnea gutxitzen ari da.

Zein eragin dute kanpoko faktoreek, esaterako, esnearen prezioek, nazioarteko lehiakortasunak edo osasun neurriak?

EAEko prezioen behatokiak adierazten du prezio minimoak 1,65 €/litrokoa izan beharko lukeela, baina oso gutxitan lortzen da hori. Ekoizpena kostu-prezioan saltzea arriskutsua da, laguntza publikoak egon arren.

Osasun-neurriak zorrotzak dira, baina kontrol handiagoa eta gazten kalitate hobea bermatzen dute. Idiazabal gazta ez da lehiakorra nazioarteko mailan; ekoiztutako 1.200.000 kg-ren %95 EAEan kontsumitzen da.

Nola ikusten duzu Idiazabal gazta ekoizpenaren rola sektorea sostengatzeko?

Idiazabal jatorri-deiturak (D.O) lan bikaina egiten du esne gordinez egindako ore prentsatuak gaztak bereizteko. Xehetasun honek ahalbidetzen du zentralek esnearen truke apur bat gehiago ordaintzea (nahiz eta oraindik ez nahikoa), eta pixkanaka prezioak hobetzen dira.

Garrantzitsua da euskal gaztak sustatzen jarraitzea, ekoizleek ustategien errentagarritasuna hobetu dezaten. Era berean, gazta berritzaile batzuk eskaintza dibertsifikatzen ari dira: gazta urdinak, erdi onduak, freskoak, pasta laktikoak... kontsumitzaileen gustuetara egokituz. Teknologia-transferentzia, sustapena eta merkaturaren posizionamendua funtsezkoak dira ekoizpen horien etorkizuna bermatzeko.

Gizarteak behar adina balioesten du artzainen lana eta produktu lokalaren kalitatea?

Artzainen lanak ezagutuagoa izan beharko luke. Garrantzitsua da gizarteari azaltzea nola kudeatzen duten lurraldea: ibar eta mendiko belardiak aprobetxatuz, udaberritik udazkenera, eta komunalen erabilera mantenduz (parzoneriak, mankomunitateak, roturoak, transhumantziak). Gainera, elikagai tradizionalak eskaintzen dituzte, hala nola gaztak eta ardien esne-arkumak, eta euskararen gordailu diren espazioak mantentzen dituzte.

Zer neurri behar lirateke sektorean esne artzainen iraunkortasuna bermatzeko?

Birkonbertsioa beharrezkoa da sektore produktibo guztietan. Oraintxe da artzaintzaren egoera aztertzeke eta neurriak hartzeko unea. Horretarako:

- Elkarre moduan lan egitea eta dinamika sektoriala sortzea, zerbitzu komunitaria sartzeko (ordezkapena, berrikuntza, esperientzien bisitak).
- Laguntza eta zerbitzuak hobetzea proiektu guztientzat.
- Prestakuntza jarraitua ekoizpenean, transformazioan, merkaturatzean eta enpresa-kudeaketan.
- Aholkularitza eta teknologia-transferentzia integrala eskaintzea.
- Laguntza pertsonalizatuak (tutoretza, monitorizazioa).
- Laguntza-linea espezifikoak ezartzea.
- Artzaintza jarduera sustatzea eta balioan jartzea.

Erakundeek eta artzainek zer rola izan beharko lukete?

Artzaintzaren berrikuntza-polo bat sortu behar da, eta EAEko artzaintzaren elkarre koordinatu. Iparraldeko eta mundu osoko esperientziak ezagutzea ere garrantzitsua da, emaitza onak lortzeko (ekoizpena, merkaturatzea, mendi-kudeaketa, ordezeko zerbitzuak). Erakundeek modu argi eta finantzatua babestu behar dute sektore hau.

Zalantzan dauden gazteei mezu bat:

Lehenik eta behin, prestakuntza hartu dezatela jarduera garatzeko gaitasunak lortzearen. Etengabe prestakuntza osagarria egin dezatela, aholkulari trebeak eduki ditzatela eta ezagutza berriztatzen jarrai dezatela, jarduera arrakastatsua izan dadin.

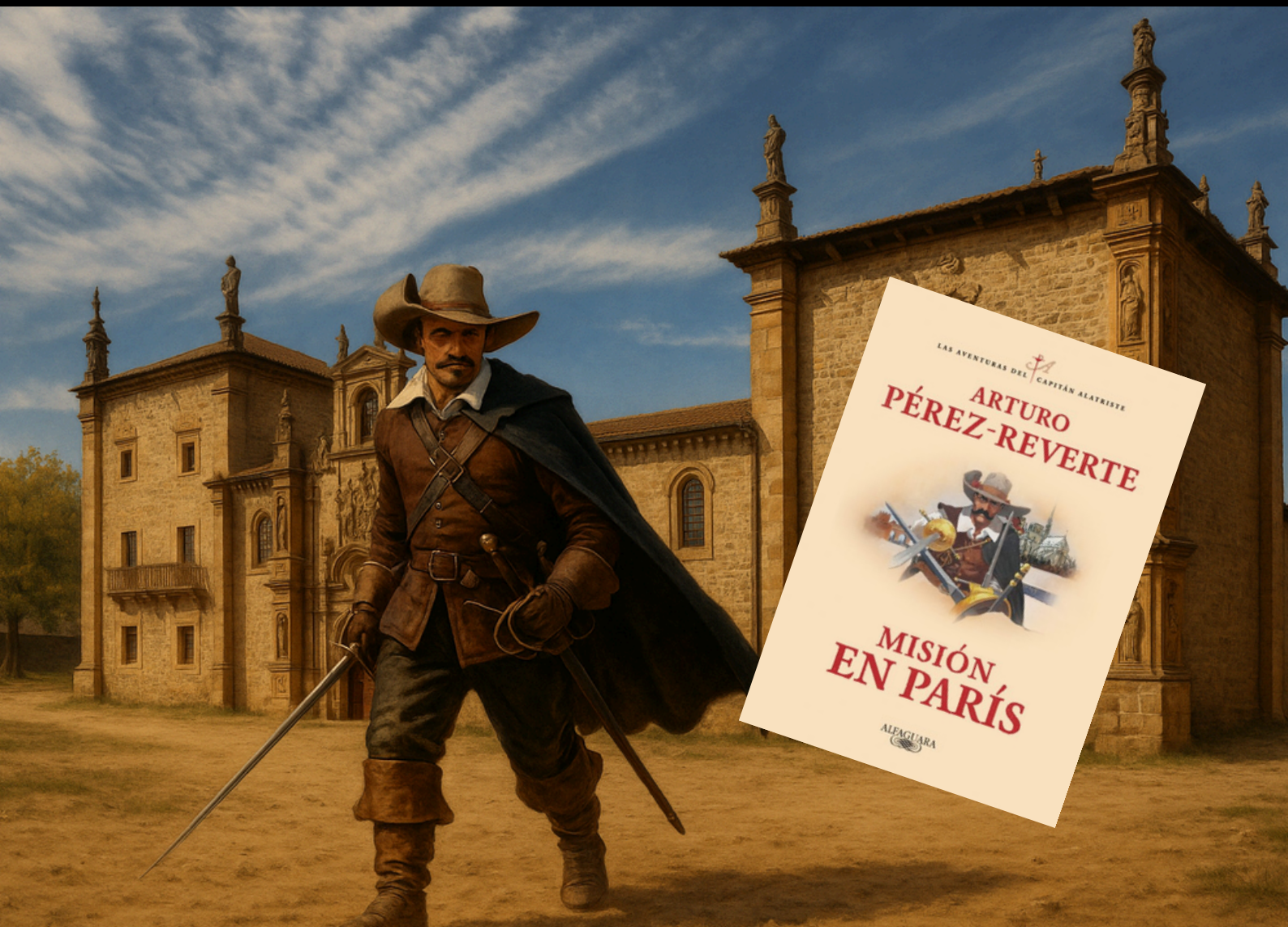
**“Garrantzitsua da euskal gaztak
sustatzen jarraitzea, ekoizleek
ustategien errentagarritasuna hobetu
dezaten.”**

LIBURUAK

Arturo Pérez-Reverte

ELKARRIZKETA

Elkarrizketa eta argazkiak Zubixaren eskutik

Arturo Pérez-Reverte elkarriketatu dugu Alatristeren sagako bere eleberri berria, “Misión en París”, argitaratu baita, eta aprobetxatu dugu sagako pertsonaia nagusietako bati buruz galdetzeko: **Íñigo Balboa y Aguirre**, kontakizunaren narratzailea. Gogoratu behar da sagako lehen liburua euskaraz ere argitaratu zela, Xabier labenen itzulpenarekin.

Zerk eraman zaitu zure eleberrietan Oñatitik datorren pertsonaia bat, Íñigo Balboa, kokatzera?

Saiatzen naiz gaur egungo irakurleei azaltzen XVII. mendea zer izan zen: onean eta txarrean, argietan eta itzaletan, edertasunean eta tragedian. Garai hartan Espainia munduko potentziarik garrantzitsuenaren zen, gaur egun Estatu Batuak ez direna. Mundu osoan modan zegoen. Espainiar hizkuntza modan zegoen nonahi, eta garai hartako antzerkia —Calderón, Lope, Tirso— Europako antzerkia markatzen ari zen. Izan ere, Racine, Molière eta Corneille espainiar antzerkian inspiratu ziren.

Espainia handitasun osoan aurkitzen zen, beldurra eta miresmena eragiten zuenari. Nik argi eta itzal horiek azaldu nahi nituen. Une hartan jende orok nahi zuen espainiar izan: katalanek, euskaldunek... Inork ez zuen zalantzan jartzen: alderantziz, gustura sartzen ziren guztiak Espainiaren makina politiko eta militar bikain hartan. Euskaldunak, katalanak, galiziarak, andaluziarrak, asturiarrak... pozik zeuden guztiak hor... Gero gauzak okertzen hasi zirenean ikuspegia aldatu zen, baina handitasun eta distira gorenean, den-denek nahi zuten espainiar izan.

Garai hartako testuetan eta nik aspalditik erabiltzen ditudan liburuetan, ohikoa da euskal abizenak aurkitzea bai Amerikan bai Europako gerretan. Bizkaitar eta gipuzkoar asko zeuden kanpainetan: kapitainak, militar asko, soldaduak... etengabe agertzen dira. Euskaldunak oso presente daude XVI. eta XVII. mendeko Espainiako gerretan. Beraz, Alatristeren istorioa kontatzean, lagun aragoitar bat sartu nuenez eta Alatristeren bera kastillarra zenez gero, Íñigo Balboa Agirre gaztea euskalduna izan lehin nahi izan nuen. Horregatik jaioarazi nuen Oñatin.

Garai hartan Oñatik Unibertsitatea zuen, Euskal Herriko lehena, Merkado de Zuazola gotzainak 1540an fundatua. Oñati artean konderrria zen (Erdi Aroko azken aztarna), zeren XIX. mendearen erdira arte ez zen Gipuzkoarekin batu. Alatristeren garaian Oñateko kondea, Íñigo Vélez de Guevara, enbaxadorea izan zen Erroman eta Vienan, eta baita Napoliko erregeordea ere. Ba al du Íñigo Balboak kondearekin loturarik?

“Íñigo Balboa Agirre gaztea euskalduna izan lehin nahi izan nuen. Horregatik jaioarazi nuen Oñatin.”

Inondik ere ez. Zero. Íñigo herriko semea da. Ez du inolako jatorri nobiliarrik, ezta hidalgoarena ere. Soldadu baten semea da, Flandriako gerran hila, Alatristeren laguna. Umezurtz geratzen denez, amak —Oñatiko emakume pobre bat, bi alaba eta seme bat dituenak— Madrilera bidaltzen du Alatristerekin. Gizon honek mutikoa hazten du: lehenik morroi edo “mochilero” gisa, gero soldadu gisa. Baina herri xehekoa da erabat, garai hartan esaten zen bezala, “vascongado” apala. Mundu horretan hazi egiten da, eta kapitainarekin batera joaten da Flandriako gerrara.

Garai hartan Oñatikoa izanik, bere ama-hizkuntza euskarazkoa zen, noski...

Bai. Izan ere, atal batzuetan euskaraz egiten ditu otoitzak. Batez ere haurra denean, 12, 13 edo 14 urterekin, une dramatikoetan. Orduan *vascuence* esaten zen. Amak hizkuntza horretaz hitz egiten zion, eta, jakina, kinka larrietan otoitzak euskaraz ateratzen zaizkio.

Tertzioetan euskaraz edo vascuencez asko egiten al zen?

Noski, jatorri horretako soldadu asko baitzegoen. Jakina, gaztelania zen hizkuntza komuna, baina haien artean euskaraz egiten zuten. Paviako guduan, Alatristeren garaia baino lehenago, gipuzkoar arkabuzari konpainia bat borrokan ari zen frantsesen aurka, eta haien artean euskaraz hitz egiten zuten. Klase guztietako jenderik zegoen: hidalgoak, nobleak, baserrietako nekazari apalak... Bizitza militarrean gaztelaniara pasatzen ziren, baina euren artean euskaraz segitzen zuten, batez ere otoitzetan eta solasaldietan. Euskara oso presente dago XVI. eta XVII. mendeko Espainiako gerretan.

Espainiak behar bezala gogoratu al ditu Tertzioetako gizonak, edo handikien politikak eta diplomatikoez itzalita geratu dira?

Alatristeri argitaratu nuen arte, ez zegoen ezer. Literatur hori ez zen existitzen, eta horregatik izan zuen arrakasta: apartekoa izateagatik ez, baizik eta antzekorik ez zegoelako. Alatristeri kapitainak historia eta memoriarako ate bat ireki zuen, Tertzioetako soldaduen irudia berreskuratu zuen. Pertsonaia hau gizon haien aldarrikapena izan zen, zeinen artean euskaldun asko-asko baitzeuden.

Idazteko unean garai hartako historia pila bat irakurri dut, soldaduen testigantza zuzen asko. "Guduan gora eta behera ibili ginen..." Eta han euskal abizen ugari agertzen dira. Tertzioko buruzagi asko ere euskaldunak izan zirelarik.

Zer gertatu zen? Lehenik, XVII. mendeko antzerkiak gai guztiak agortu zituen. Gero, frankismoak Tertzioen eta Espainiako gloria inperialaren irudia bereganatu zuen, propagandarako bandera bihurtuz eta kutsatuz. Frankismoa desagertu zenean, hori guztia susmagarria iruditzen hasi zen, eskuindartasunaren kontzeptu gisa. Inor ez zen ausartzen kontua ukitzen. Nik ikusi nuen hori eta pentsatu nuen: deabruak! Zergatik ez? Oso garai garrantzitsua izan zen. Eta nik berreskuratu egin nuen, ona eta txarra erakusteko. Azpimarratzen dut: ona eta txarra. Eta berriz zirkulazioan jarri nuen, erregimen frankistaren arrastoa garbituta.

Arturo, itzuliko al zara Oñatira?

Bai, itzuli izan naiz noizbait. Ez da nire bidean geratzen den tokia, baina lagun bat badut han, eta, jakina, itzuliko naiz. Oñati aukeratu nuen kasualitatez, ez bereziki ezerengatik: Garai hartako hainbat soldaduren biografiak ikusi nituen, han jaioak zirenak, eta naturala iruditu zitzaidan. Tertzioetako Soldadu bat Oñatiarra izatea normala zen. Kasualitate hutsa izan zen, baina oso pozten naiz Oñatin konturatu zaretelako Iñigo Balboa Aguirre zuen herrikidea zela.

Karlistaldien garaian kokatutako nobelarik idatziko al duzu? Oñati karlisten gune izan zen...

Bai, badakit. Euskal Herriaren historia oso ondo ezagutzen dut. Historiaren irakurle sutsua naiz, eta egia da Oñatik presentzia handia izan zuela Espainiako politiketan eta gerra zibilen historian oso berriki arte.

"Gero, frankismoak Tertzioen eta Espainiako gloria inperialaren irudia bereganatu zuen. Propagandarako bandera bihurtuz eta kutsatuz."

HISTORIA

Juan José Echevarría

Historialaria, kazetaria, idazlea eta Madrilgo Carlos III .a Unibertsitateko irakaslea

Hurrengo liburua: "Montejurra 76. Karlismoaren hondamendia "

Elkarrizketa eta argazkiak Zubixaren eskutik

Juanjo Echevarria Lazarraga jauregiaren ondoan, Bergarako ituna sinatu zen lekuan, eta Elorza Jeneralaren baserrian, Araotzen

Entrevistamos al historiador Juan José Echevarría, periodista, escritor y profesor de la Universidad Carlos III de Madrid sobre su próximo libro: "Montejurra 76. La ruina del Carlismo"

Han pasado ya casi dos siglos de la primera guerra carlista. ¿Cómo definirías el carlismo desde la perspectiva actual?

El Carlismo, más que un movimiento político, lo fue social, capaz de transmitir un conjunto de creencias, usualmente en el seno familiar, de generación en generación, desde el inicio de la contemporaneidad hasta el presente. Pese a que formalmente se data su origen en 1833, de hecho está ya presente desde el final del siglo XVIII, al igual que otros movimientos similares en Francia y lo que hoy es Italia.

Porque el Carlismo fue inicialmente contrarrevolucionario y como tal contrario al liberalismo y a su consecuencia económica: el capitalismo.

Su esencia anticapitalista hizo que en su evolución a lo largo de dos siglos asumiera principios socializantes, más cercanos a los primeros socialistas utópicos del movimiento obrero, que a la posterior conceptualización marxista, cuya tesis del materialismo histórico era un límite infranqueable para un carlismo que mantuvo su creencia en el libre albedrío humano. Además, su cristianismo impidió que cayera en el fascismo o cualquier otro totalitarismo, a diferencia de otros movimientos sociales del siglo XX y subsistentes en nuestro tiempo presente. Por ello, no es descartable que todavía pueda aportar savia a nuestra sociedad, pese a que hace cincuenta años, la casa ideológica del Carlismo se desmoronó en ruinas tras los graves hechos de Montejurra. 76

De eso trata mi próximo libro, que analiza el periodo histórico del Carlismo en el que tuvo que lidiar y también combatir al franquismo.

Tu anterior libro, una biografía de Juan María Araluce, es también una historia de la Euskal Herria de los dos últimos siglos. ¿Cómo definirías tú el concepto Euskal Herria y su evolución?

Juan Mari Araluce fue un tradicionalista cristiano que se destacó por su defensa de la foralidad en el franquismo y cuya memoria merece una reparación, sobre todo en Euskal Herria. Una figura que refleja como pocas la historia contemporánea vasca. En ese sentido, mi biografía pretende ser una contribución al conocimiento, pero también a la reconciliación entre los vascos. Euskal Herria es un concepto originalmente cultural. Pese a que es datable desde el siglo XVI, no hay en la historia un movimiento que haya hecho más por la difusión conceptual de Euskal Herria que el Carlismo. Así fue a partir del siglo XIX. Hoy en día, asistimos, a la transformación de ese concepto cultural en otro político con un objetivo institucional, auspiciado por formaciones ideológicas nacionalistas en las que germinó esa semilla carlista, pese a que en principio apostaron por otras formulaciones, claramente políticas desde su origen, como Euskadi, sin que ello implique renuncia al uso de ninguna.

¿El carlismo en el País Vasco y Navarra fue más un movimiento a favor del antiguo régimen, uno en defensa de los fueros o una mezcla de ambos?

Inicialmente lo fue a favor del Antiguo Régimen ante la Revolución liberal y las ideas ilustradas que venían de Francia, pero evolucionó como he dicho anteriormente. También, desde muy pronto, el Carlismo fue defensor de los fueros. Para entender el Carlismo conviene analizarlo en la conjunción de tres principios embridados de común: el tradicionalista, el legitimista y el integrista. El primero desarrolló desde muy pronto un potente sentido descentralizador, tal como las relaciones institucionales habían sido secularmente entre los diversos y numerosos organismos de la Monarquía Hispánica. En el caso de Araba, Bizkaia, Gipuzkoa y Nafarroa esas relaciones con los monarcas estaban reguladas por la foralidad. Ante la pretensión centralista liberal, el Carlismo enarboló la bandera de la tradición foral y su semilla se aprecia también hoy en día, aunque cada vez más amortiguada, en el nacionalismo, sobre todo aquel que reconoce a los fueros como conformador de su propia ideología. El principio legitimista ofrece una evidente conexión con el descentralizador tradicionalismo, en que lo foral solo se entiende en un marco monárquico, pero el Carlismo se sustanció desde el principio en una rama dinástica diferente a la reinante a la que consideraba ilegítima.

Y el integrista facilitó la creación de un mundo paralelo en el que el catolicismo primaba sobre cualquier otra consideración vital, teniendo a gala diferenciarse del resto de la sociedad impía que el liberalismo creaba. Los integristas fueron especialmente dominantes en Gipuzkoa durante el final del siglo XIX y las primeras décadas del XX.

Estuviste hace unos meses en Oñati ¿Qué importancia tuvo la Villa en el Carlismo o el Carlismo en la Villa?

Enorme y en ambos sentidos. Carlos V, el primer pretendiente carlista al trono, tuvo su corte en Oñati. Y su nieto, Carlos VII, dispuso de una ceca en la villa, acuñando moneda. El Carlismo fue especialmente fuerte en Oñati, a nivel popular. Se puede decir, en general, que lo fue entre los vascos, salvo en las capitales provinciales donde el liberalismo comercial era ya poderoso.

“El Carlismo fue especialmente fuerte en Oñati, a nivel popular.”

Liberales y carlistas fueron enemigos acérrimos, igual que en el Reino Unido lo fueron los liberales y los conservadores. Sin embargo, la irrupción del laborismo o socialismo los acercó. ¿Ha ocurrido algo similar en el País Vasco?

El socialismo y en general la lucha obrera propició que los viejos enemigos, liberales y carlistas, acercaran posturas. Eso se aprecia en la década de los veinte y treinta del siglo XX, conformando una conceptualización ideológicamente conservadora denominada neotradicionalismo. Sustancialmente supuso que los liberales perdieran gran parte de su bagaje ideológico, de tal manera que en 1936, ambos coincidieron en la misma trinchera. Después de haber luchado en bandos diferentes a lo largo del siglo XIX, la enésima guerra civil, la del 36, los vio juntos, frente a socialistas, comunistas y anarquistas. A esa guerra se sumaron dos nuevas formaciones ideológicas. Los nacionalistas, que se aliaron con los partidos de la clase obrera, y los fascistas, unidos a los liberales y carlistas. Falange fue un incómodo socio para los carlistas, tal como se pudo apreciar desde pronto en el franquismo triunfante. El Carlismo se vio desplazado por los falangistas en los puestos de mando locales, aunque en el universo vasco la resistencia carlista fue mayor, especialmente en Nafarroa y Araba donde nunca perdieron su preeminencia. Eso conllevó que el Carlismo en Bizkaia y Gipuzkoa asumiera, sobre todo desde finales de los años cuarenta, una posición crítica a la dictadura de Franco y que, aún existiendo períodos de colaboración, el Carlismo terminara en la oposición al franquismo, proponiendo un candidato al trono diferente a Juan Carlos. El caso más extremo llegó ya en la décadas de los sesenta y setenta con Carlos Hugo y su socialismo autogestionario. De eso trata mi próximo libro, donde desarrollo estos hechos con rigor histórico y objetividad.

¿El carlismo evolucionó hacia el nacionalismo, hacia el independentismo de izquierdas o estaría representando hoy en el Partido Popular?

Pues, hacia los tres. Los más tradicionalistas fluctúan entre el PNV y el PP. Los más integristas, también, aunque su aspiración a una sociedad aparte, con inclinaciones antisistema, no se diferencia mucho de la desarrollada en las últimas décadas por los independentistas de izquierda, que también recibieron aportes de los legitimistas socialistas carlohuguinos. Asimismo, conviene estudiar nuestra actual sociedad, con una presencia relevante de migrantes, sobre todo de origen sudamericano, en la medida en que el neotradicionalismo citado fue el responsable de la conceptualización de la Hispanidad. Su primer teórico, fue el carlista Zacarías de Vizcarra, consiliario general de Acción Católica.

“El socialismo y en general la lucha obrera propició que los viejos enemigos, liberales y carlistas, acercaran posturas”

By Władysław Konarzewski (1834-1891) - <http://www.tradicionviva.es/2015/02/09/campana-para-recuperar-la-capilla-de-cura-santacruz/>, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=67870476>

EUSKARA

Eduardo Aznar Martínez

Antropologia Kulturalean eta Geografia eta Historian lizentziatua

EL EUSKERA EN LA RIOJA

Primeros testimonios

Eduardo Aznar Martínez

2ª edición revisada, corregida y aumentada

Elkarrizketa eta argazkiak Zubixaren eskutik

Eduardo Aznarrekin hitz egin dugu, *El Euskera en la Rioja* liburuaren bigarren edizio zuzendu eta areagotua dela eta. Edizio berri honetan, Aznarrek euskarak eskualdean duen presentziari buruzko ikerketa zabaldu eta berrikusi du, gure hizkuntzak Errioxan duen historia linguistikoari buruzko datu eta ikuspegi berriak gehituz.

Zure liburuan euskararen eta ibero-akitanieraren arteko harremana aipatzen duzu. Labur azalduko al diguzu teoria hau? Lotuta al dago euskalduntze berantiarraren hipotesiarekin?

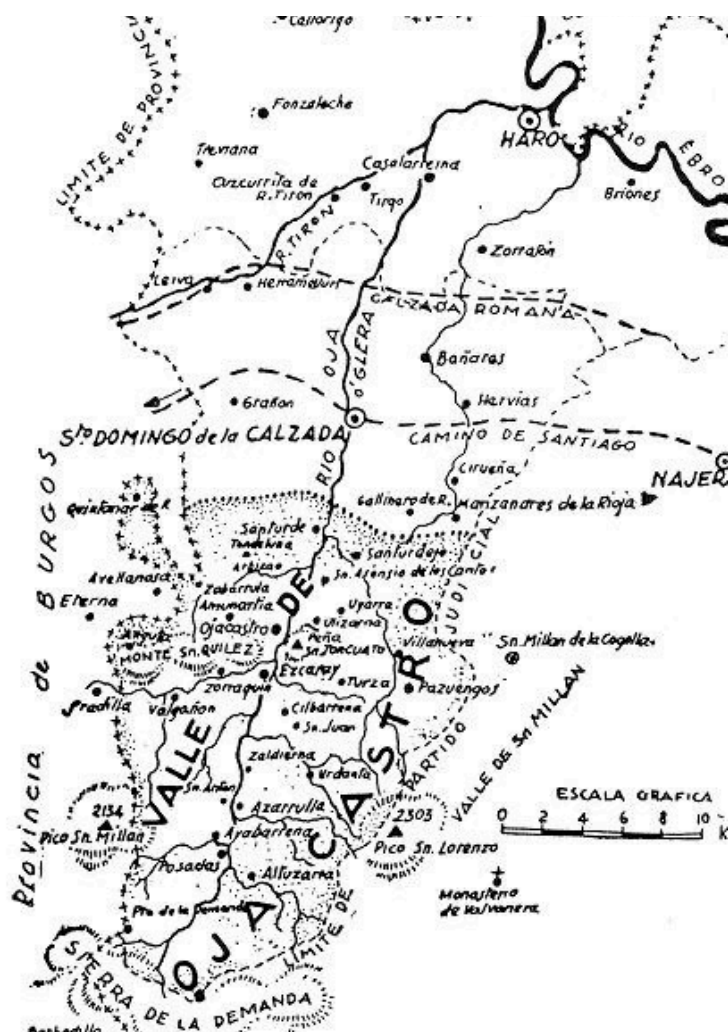
Azken urteotan zehar oso sakonki aldatu behar izan ditut hasieran neuzkan ideien batzuk. Apurka-apurka aditasun handiagoz aztertu izan dut gai hau eta konturatu naiz aurreiritzi oker zenbait ditugula, barneratuegiak daudenak. Anitz jendek honako hau pentsatzeko joera dute: “vasco”ak etnia “aurreindoeuropar” bat izan dira milurteetan zehar, nahiko “isolatuak” eta “diferentziatuak”. Aldi berean, orokorturik dago beste aurretiz hau, hots, herriak denboran zehar *unitate konpaktuen* antzera eboluzionatzen dira. Hemendik sortzen dira ehunka ikerketa zeinetan genetika, kultura eta hizkuntzak *bloke koherenteetan* ikusi nahi baitira: “vasco”en jatorria saiatzeko da hor edo han aurkitzen, markadore genetikoak, aurkikuntza arkeologikoen eta toponimia zaharraren arabera, faktore hauek guztiak *pakete itxi batean* elkartzen ahaleginduz. Duela urte batzuk neu ere eskema berdintsuetan oinarritzen nintzen eta sinetsirik nengoen “vasco”en eta ibero-akitaniarren sorrera Mediterraneoko sustrato etnolinguistiko zahar-zahar batean errotzen zela. Une honetan, aitzitik, gauzak guztiz bestela ikusten ditut: herriak edo gizarteak ez dira amalgama perfektuak non batzen baita hizkuntza bat kultura batekin eta etnia batekin. Hizkuntzak nahiko irristakorrak dira: erraztasun osoz hartzen eta abandonatzen dira, aldiune bakoitzeko beharbizunaren arabera. Turkian adibide perfektua duzu: gaur egun mintzatzen den hizkuntza Mongoliatik etorri zen, baina maila genetikoan oraingo turkiarrak Mediterraneoko populazio arkaikoenetarik datoz eta herrialde hartako kultura zenbait aldiz aldatu da mendeetan zehar.

Euskara zaharraren gaian printzipio hauek erabiliz, orain uste dut ezen gauzak bihurriagoak izan zirela eta Antzinatuan Iberiar penintsulako ekialdean hizkuntza berri bat ernatu zela (ezin dudalarik data zehatza ezarri), eta handik mendebalderantz hedatuz joan zela Kantaurialderaino heldu arte. Erromatartzearekin ekialdeko lurretan jatorri honetako dialektoak desagertu egin eta bakarrik mantendu ziren Mendebaldeko Pirinioetan. Jazotako guztia azkar ahanztu zen eta hizkuntza deigarri haren azken ebakinak bizirik iraun zuen Erdi Aroko mendeetan Euskal Herriaren txoko xumean, nahiz eta denboraren joanak txit desitxuratua eta latinaren eta erromantzeen mailegu-hitzez beteta: hauxe da gaur egun *euskera* / *euskara* deitzen duguna. Laburbilduz, euskararen jaiotza fenomeno linguistiko hutsa bide zen, iberiera zaharraren azken seme zuzena delarik, baina substratu aurreindoeuroparren existentziaren gaineko ideiak neurri handian abandonatu behar genituzke.

Euskalduntze berantiarrari dagokionez, azken urteotan ikusi dugun teoria-ereduak bataila kulturalen eragin nabaria pairatzen du, nik uste: sektore politiko batzuk ez daude ados Gasteizko Gobernuak inposatu duen oraingo euskalduntze-prozesuarekin eta bilatu dute egoera honen aurkako kontraerasoren bat edukitzeko modua.

“ “vasco”en jatorria saiatzeko da hor edo han aurkitzen, markadore genetikoak, aurkikuntza arkeologikoen eta toponimia zaharraren arabera, faktore hauek guztiak *pakete itxi batean* elkartzen ahaleginduz.”

Izan ere, euskal abertzalaren batzuek hamarkadetan zehar errepikatu dute ezen, toki batean euskal leku-izenak agertzen badira, han bertan euskararen erabilera berreskuratu behar dela, sorrera puruetan zegoen euskal zorientasunera itzultzeko... Argudio-mota hauen aurka jartzen direlarik, euskalduntze berantiarraren zenbait aldarrikatzailek dioskute ezetz, ezen Euskadin toponimia zeltikoa zaharragoa dela eta euskal hizkuntza Erdi Aroan iritsi zela inposaketa bortitz bati esker: argi dago modu honekin euskalduntze berantiarraren defendatzaileen batzuek balio kendu nahi dietela euskaldunista topomanoen iritziei...

argazkia: http://www.eriioxa.com/3_personajes/4.1_varios/merino_urrutia.htm

Errioxan, euskara —edo protoeuskara— erromatartze aurretik ala ondoren hitz egiten zen?

Hain “gardenak” diren toponimo eta antroponimoen aurrean (nola *Calagorri*, *Graccurri*, *Belsco* edo *Sesenco*), erromatar aroan agertzen direnak baina funts indigenatik zuzenki datozenak, niretzat erantzuna argi dago: bai, erromatartze aurrean euskara-mota batez hitz egiten zen, behintzat Errioxako parteren batean. Berdin zait hizkuntza hori gehienek edo gutxienek mintzaira zen ala ez: bazegoen eskualdean. Bestalde, *badaude* euskara arkaiko hark lurraldean erro zaharrak zeuzkalako seinale argiak: esaterako, *Calagorri*-ren izena erromatarrak heldu baino lehenago asmatu zen —hori probaturik dago— eta ez dugu zertan polemika lelo gehiagotan sartu. Ahantz ditzagun bataila kultural gorriak, zeren euskararen presentzia zaharra Errioxan onartzeak ez baitio inori bat ere kentzen, ezta ematen ere.

Halaber, Ojacastrako (Errioxa) “fazaña” edo XIII. mendearen hasierako epaiketaren testua ere aipatzen duzu, non herritarrek euskaraz deklaratzeko eskubidea zutela jasotzen zen. Noiz arte iraun ote zuen euskarak eskualde horretan?

Dokumentazioari esker badirudi kontu horretan data guztiz zehatza finkatu ahal dugula: XV. mendearen amaieran. Zergatik diot hau? Zeren huraxe baita une konkretua zeinetan azken euskal izen pertsonalak agertzen baitira, XVI. mendetik aurrera goitizena-mota hau lurrundu egiten delarik Oja ibaialdean, berriro azaleratu gabetik. Halere, aldi berean, mende hartatik aurrera ehunka eta ehunka “vasco” (hau da, Arabako, Bizkaiko eta Gipuzkoako jende) heltzen dira Errioxara, artisau, gurdizain, mirabe edo neskame lan egitera, baina egoera hartan euskara eskualdean ezin izan zen berriz kokatu eta egonkortu eta pertsona hauek guztiek azkar galtzen ohi zuten euskal ama-hizkuntza.

Errioxako beroiak, Bizkaiko autrigoiak eta Gipuzkoako bardularrak: herri zeltiberotzat hartu behar ditugu, baskoi tributatzat ala bien arteko nahasketa bat bezala? Eta oro har, zeltiberoak zeltagoak, iberoagoak ala ibero-baskoiagoak ziren?

Nire ikuspuntik “tribu” zaharrak gehiegi mitifikatu dira eta gainera, hasieran esan dudanez, *unitate etniko konpaktuak* zirela pentsatzeko akatsa egin dugu. Gizarte haiei buruzko informazioa eskasa baino eskasagoa daukagu, behintzat haien autopertzepzio etnikoei buruz. Nire aldetik ondorioztatu izan dut tribu haiek *erakunde politiko-militar hutsak* zirela, hierarkia aristokratikoen eraikuntzak, eta gainera nahiko aldakorrek urteak iragan ahala. Erakunde hauen barnean batu egiten ziren erabilera linguistiko askotariko jendeak, ene iritziz.

“Orain uste dut ibero-akitaniarren mintzairaren jatorria Iberiako ekialdean kokatzen zela, eta handik hizkuntza hura zabaltu eta hedatu zela mendebaldean, baina prozesua ez zen Erdi Aroan gertatu (euskalduntze berantiarren defendatzaileek diotenez), askoz lehenago baizik, Burdin Aroan”

Kasu adierazgarria duzu Botorritako (Zaragoza) hirugarren brontzean: han, gune zeltiberiko puruan, pertsona-izen zeltikoak, iberikoak, grekoak eta erromatarrak guztiz nahasiak agertzen dira. Uste dut hizkuntza mailan garai hartako gizarteak konplexuak zirela eta jendea ez zegoela hain obsesionatua *nortasun linguistikoarekin*: aski zuten egunetik egunera bizirik irautearekin... Bardularrak, karistiarrek, autrigoiak, baskoiek eta beroiek jende euskalduna eta *hizkuntza zeltikoen* hitzunik bide zeuzkaten, halere kopuru ezberdinetan espazioaren eta aro bakoitzaren arabera: zenbat eta ekialderantzago eta Ebroalderantzago, hainbat eta euskaldun gehiago, orainaldian gertatzen denaren alderantziz.

Bestalde, gaur egun ezin ditugu Barandiaranen eta Aranzadiren teoriak onartu, haiek zeinek baieztatzen baitzuten eboluzio zuzena gertatua zela Cro-Magnoneko gizakiarengandik gaur egungo “vasco”enganaino. Ikerketa genetikoek erakutsi dute —une honetan zalantzarik gabe— Gipuzkoako gizon autoktono gehienek (%90eraino punturen batzuetan) R1b haplotipea daukatela euren DNAn, bereziki R1b-DF27 aldaera, *zeltiberiarren klasikoena*. Eta anitz lurraldetako hezur zaharrei egindako analisisiei esker, badakigu R1b hori mendebaldeko indoeuropar konkistatzaileen markadore tipikoa zela (kasu honetan argia da hizkuntza-genetika lotura) eta duela 4000 urte inguru sartu zela Iberiar penintsulan. Egiaztapen honek behin betiko suntsitu ditu “vasco”en kontinuitate paleolitikoaren teoria guztiak... Paradoxikoa badirudi ere, *gaur egungo jende euskaldunenek erro indoeuropar-zeltiko sakonak dituzte*.

Baina orduan, gauzak halakoak badira, zer gertatu zen hemen tribu zaharrekin? Nondik dator euskara? Ihardespena, niretzat, erromatarrak heldu zireneko ibero-akitaniarren hizkuntzen eta dialektoen hedapenean datza: hizkuntza ez *indoeuropar* hauexek *erdian* daude doi-doia, Pirinioetan, etenune bat sortzen dutelarik Galiako eta Iberiako zelten artean. Hasieran pentsatzen nuen egoera hori herri aurreindoeuroparren erresistentzia-fenomeno baten ondorioa zela. Orain uste dut ibero-akitaniarren mintzairaren jatorria Iberiako ekialdean kokatzen zela, eta handik hizkuntza hura zabaltu eta hedatu zela mendebaldean, baina prozesua ez zen Erdi Aroan gertatu (euskalduntze berantiarren defendatzaileek diotenez), askoz lehenago baizik, Burdin Aroan. Laburbilduz, Kantauriko jendeak duela bi mila urte inguru sakonki zeltizatuak zeuden eta euskararen arbaso zuzena, hots, ibero-akitaniarra, jende hauen gainean hedatu zen, baina aldaketa genetikoak gauzatu gabe zeren gutxi gorabehera iberiarrek, zeltiberiarrek eta inguruneke herriek DNA berdintsua baitzeukaten.

Gure harana Debakoa da, baina “Deva” beste ibai batzuetan ere ageri da ipar penintsulan, eta badirudi jatorri zeltakoa dela. Zer dugu oñatiarrok zeltatik? Barduliar eta autrigoiak desagertu egin ziren ala baskoiekin batu eta asimilatu ziren?

Oñatialdearen ingurunean (zentzu zabalean) jaraunspen zeltikoa nabari-nabaria da: hainbat izenetan ikustea daukagu, esaterako *Aloña, Bergara, Deba, Gorbeia, Zegama...* Gainera, *Oñati* izenak berak jatorri zeltikoa eduki ahal luke: normalean geihenek pentsatzen dute euskararen ate-ren konposaketa bide dela, baina gogora dezagun Mendebaldeko Europako toponimian nahiko hedatua dagoela *onno-* elementu zeltiko bat, ‘lizar’ esan nahi zuena, eta bidenabar hizkuntza zeltikoek *-ati-* atzizki zaharra zeukatela: elementu biak elkartuko bagenitu **Onnati-* forma aterako litzaiguke (oroi bedi *Oinati* eta *Onnati* direla herriaren lehen forma idatziak, 1149ko dokumentuetan), gutxi gorabehera ‘lizarrarena’ > ‘lizardia, lizarrak dauden tokia’ (gaztelaraz ‘fresneda’) adieraziko lukeena, hizkuntza zeltiko perfektuaz. Lizarrak batez ere errekaldeetan hazten dira eta Oñatitik irteten den ibaia, beste ibai txiki batzuen elkartzearen ondorioa, hain zuzen *Oñati ibaia* deitzen da, baita *Arantzazu ibaia* ere. Baina azken aipamen hau baino anitzez garrantzitsuagoa da beste kuriositate bat: Oñatiko herrigunearen parte zaharrena *Eleazarraga* auzoa zeritzon tokian jaio zen, ondoren *Elazarraga*-n deformatua eta azkenean *Lazarraga* forma ezagunenean finkatua, *doi-doi* hiru ibai biltzen diren puntu kritiko batean. Nire iritziz *el(e)azar* > *lazar* hitza *lizar*-en aldaera desitxuratua da (gogora bedi Gernikaldean *el(e)ixar* eta *laixar* aldaera dialektalak bildu direla), *-aga* toki-atzizkia ulertzen erraza delarik: *Eleazarraga*-k ‘lizarra den tokia’ (gaztelaraz ‘donde el fresno’) esan nahi zuen, ziurrenez lizar sakratu baten kokapena hiru ibairen bilgunean. Kasualitate hutsa izanen da hemen proposatzen dudana ekuazioa *Oñati = Lazarraga*? Nik uste dut ezetz, zeren toponimian nahiko maiz agertzen dira *tautoponimo*ak, hau da, kontzeptu beraren errepikapena hizkuntza ezberdinetan (adibidez, Errioxako *Cañón del río Leza* edo Arabako *Valle de Arana*). Are gehiago: udalerrriaren armarrriaren sinbologia deigarri horrek ideia zeltikoekin eduki ahal luke harremanik.

1918an sortu zen Euskaltzaindia Oñatin, eta 1968an Euskara Batuaren Kongresua egin zen hemen. Gu Urbiara igotzen gara, eta Vinuesan (Soria) Urbionera igotzen dira. Toponimoen antzekotasun hauek kasualitate hutsa direla uste duzu?

Bai, gezurra badirudi ere, kasualitate hutsa. Labirinto etimologikoetan sartzen zaren guztietan beti argi eduki behar duzu buruan gauza bat: gizakiaren fonazio-sistema oso mugatua da eta hizkuntzak normalean soinu-errepertorio txiki baten barruan mugitzen ohi dira. Aldi berean, hitzak azkar desitxuratzen dira mendeak iragan ahala...

Errepertorio toponimikoak aztertzen dituzunean funtsean *palimpsesto* konplexua ikusten ari zara. Hau da, askotariko denboraldietako hizkuntza ezberdinen jarauntsia, non ahaidetasunik gabeko mintzairak nahasten baitira aldi berean eta non, gauzak konplikatzearen, toki-izen horiek deformazio fonetikaren gradu ezberdinetan agertzen baitira. Fenomeno hauek *homonymia* eta *paronymia* (izen berdinak edo antzekotsuak) deigarriak sortzen dituzte behin eta berriro, baina ez duzu haietaz zertan fidatu. *Urbión*-ek gaur egun euskal airekoa iruditu ahal du baina duela mende batzuk *Orbion* ahoskatzen zen eta atzizkia indoeuropar hutsa da, baita erroa ere, ziurrenez zeltikoa. *Urbia*-ri dagokionez, beharbada *Urbina*-tik dator eta ez da batere segurua euskalduna denik: izen erromatarra izan liteke.

“Urbia-ri dagokionez, beharbada Urbina-tik dator eta ez da batere segurua euskalduna denik: izen erromatarra izan liteke.”

Zure ustez, zein dira gaur egun euskararen inguruko ikerketek dituzten zailtasun nagusiak?

Zailtasunak... Emanen dizut erantzuna modu berezi batean... Lehen zailtasuna tamaina kontua da: euskara arakatzen duten ikertzaileen kopurua erlatiboki txikia da baldin konparatzen badugu, esate baterako, hizkuntza indoeuroparren azterlariekin, eta gainera gehienak unibertsitate bakar batean kontzentratuak (EHU). Mehetasun honek hasieratik beretik alborapen larri batera garamatza: antzinako euskarari buruzko lanen zenbakia urte urte pobrea izaten ari da eta ez dira sentitzen zenbait fakultateren arteko *konpetizio intelektual prozesuen* ondorio aberasgarriak, giro errepikakorra nabarmentzen delarik askotan. Egoera honek beste zailtasun batera gidatzen gaitu: hor duzu Irulegiko Eskuaren kasu famatua. Zer gertatu da? Niretzat eta baten batzuentzat argi dago hor idatzitakoa euskararen forma zaharrean erredaktatua dela, baina EHuko filologoen parte handiegia berariaz baztertu egin da. Uste dute idazkun horrek ez duela zerikusirik euskararekin eta gutxi gorabehera zera esatera etorri dira: “hau ez da gure kontua”. Urdurigarria iruditzen zait jarrera hau zeren euskararen ikerkuntza murriztu egiten digute. Gauzen egoera honen arrazoi nagusia, nik uste, maneiatzen duten euskararen berreraikuntzaren paradigmaren urritasunetan aurkitzen da: aspalditik argi dago Mitxelenaren ideak ez direla idazkun berriak ulertzeko adinakoak eta, aldi berean, Lakarra diszipuluaren teoria berriek, gauzak hobetu ordez, konfusio gehiago ekarri dute. Baina denbora luzea beharko dute hau guztia onartzeko.

Zure lanean bi pertsona handi aipatzen dituzu: Koldo Mitxelena eta José Luis Álvarez Enparantza (Txillardegia). Zein iritzi duzu bi filologo hauei buruz?

Koldo Mitxelena pertsonaia berezia zen, kasualitatez *toki egokian mementu egokian* agertzeko zortea izan zuena. Errenteriako irakaslea XIX. mendetik egiten ari ziren euskarari buruzko lan zientifiko eta serio guztiez elikatu zen, zenbait belaunaldiren esfortzu hori paradigma errespetagarri batean kondentsatu zuelarik. Paradigma hau gaur egungo euskal filologia partitzen den erro eztabaidagarria da, puntu kritikagarri zenbait dituen arren.

Txillardegiren kasua bestelakoa da: batez ere aktibista ideologikoa izan zen eta oso karismatikoa mundu abertzalean denboraldi batean. Baina bere lanak ez dira hain maila altukoak, hain eragin handikoak ere ez, Antzinateko euskararen arloan bederen. Euskararen presentzia Errioxan gogotsu defendatu zuen, bai: hala ere, bere argudioak ez ziren hoberenak... Errioxan sektore batzuen artean *expansionismo abertzalearen* beldurrik dabil airean eta Txillardegiren iruzkinak irakurtzen direnean, Errioxako euskararen gainekoak, *nostalgia* apur bat nabarmentzen zaio “Euskal Herria Handia” berreraikitzeaz...

Azkenik, zure liburuaren bigarren edizio hau Amazon-en autoeditatzea erabaki duzu. Zerk bultzatu zintuen erabaki hori hartzera?

Arrazoi nagusia denbora zen. Argitaletxearekin publikatzearen, hilabete zenbait gehiago itxaron behar nukeen (egia esateko, ez nekien zenbat). Bestalde, euskararen gaiaz nahiko nekatua eta desmotibatua nengoen. Liburua idatzirik neukan 2023an eta “orrialdea pasatu” nahi nuen. Ez ninduen kezkatzen edizio independentearen zabalkunde eta publizitate falta osoak: *liburuaren pisua* gaineratik (hobeto esanda, *burutik*) kendu nahi nuen eta neure bizitzaren fase hori atzean utzi. Inon ere ez dut liburuaren aurkezpen publikorik antolatu, lehen edizioan egin nuen moduan. Itauntzen badidazu zergatik edo zertara datorren desmotibazio hori, orduan zera ihardetsiko nizuke: indar asko gastatu dut gai honetan, orain segitu ahalko nuke (ideiak ez zaizkit falta) baina ez dut sentitzen kontu honek asebate nauenik... Euskararen mundua *arraro* xamarra da niretzat eta inoiz ere ez naiz erosoegi egon. Bestela esateko, ez dut satisfazio handirik eduki ikerketa hauek egitean, eta ez naiz ari diruaz, ospeaz edo esker onaz mintzatzen, axola ez zaizkidan gauzak: neure barrunbeto kontuez mintzo naiz... Bidenabar, uste dut gauza interesgarriagoak esan ahalko nituzkeela beste gairen batzuetan.

“Txillardegia: Euskararen presentzia Errioxan gogotsu defendatu zuen, bai: hala ere, bere argudioak ez ziren hoberenak...”

GUZTION ONDAREA

Oñati: Euskal Herriko Unibertsitatearen
ahazturiko sustraiak

Arturo Aldecoa

Bizkaiko Batzar Nagusietako ahaldua 1999 - 2019. Gaur egun historiari buruz
idazten du hainbat euskal komunikabidetan.

Elkarrizketa eta argazkiak Zubixaren eskutik

Batzuetan denboraldi itzela igaro delako sentsazioa etortzen zait burura, 1975eko urriaren egun eguzkitsu hartatik, zeinetan Bilboko Unibertsitate Autonomoan sartu bainintzen; orduan ez nituen zazpi urte baino besterik, zeren 1968an sortua nintzen.

Airean arnasten zen frankismoaren azken garai hura, eta gauzak aldatzen hasten ari ziren. Laster, ikasgelako hormak eta batez ere tabernakoak manifestoez, askatasun-eskakizunez eta aldarrikapen ugariz estali ziren.

Errepikatzen zen aldarrikapen ohikoenetako bat, niri guztiz zentzuzkoa iruditzen zitzaidana, “euskal unibertsitate publikoa” sortzea zen; esaten baitzen Euskal Herriak inoiz ez zuela izan unibertsitate bateraturik.

Nik, orduan, nonbait irakurria nuen Oñatin bazela “Unibertsitatea” deituriko eraikin bikain bat, mendeetan zehar euskal lurralde guztientzako goi-mailako ikasketa gune izan omen zena.

Horregatik arraroa egiten zitzaidan garai hartan aldarrikatzen ari zen euskal unibertsitatearen aurrekaria ez aipatzea. Batzar batean galdetu nuen. Ondo gogoratzen dut zer esan zidaten: “ez zen benetako unibertsitatea, seminario bat baizik”.

Urteen poderioz frogatu ahal izan dut nire ikaskideek orduan nik neuk baino gutxiago zekitela Oñatiko Unibertsitatearen hainbat mendetako historiaz.

Kontua da 1980an Bilboko Unibertsitate Autonomia EHU bihurtu zela. Eta unibertsitateko arduradun politikoez, bazekitelarik ondo XVI. mendetik XX. mendearen hasierara arte Euskal Herriak Oñatin prestigiodun unibertsitate bat izan zuela, nahita erabaki zuten euskal unibertsitate berri haren aurrekaria ez aipatzea, nik orduan ulertzen ez nituen arrazoiengatik.

Kasu honetan eta beste batzuetan, gure Euskal Herrian, gure erakundeen eta tradizioen sustrai historikoak hainbeste zaintzen diren lurralde honetan, urteen poderioz ikusi ahal izan dut ezen, zerbaiten aurrekariak ez badira gustuko edo diskurtso politiko ofizialarekin bat ez badatoz, zuzen-zuzenean isilarazten direla.

Ordutik mende laurdena igaro da, eta Oñatiko Unibertsitatea gure euskal unibertsitatearen sustrai ahaztua izaten jarraitzen du.

Merezi du Oñatiren historiazko oroitzapen labur bat egitea, eta honek erakutsiko digu zergatik jotzen duten gaur egungo adituek Oñatikoa unibertsitate modernotzat bere garairako.

Oñatiko Sancti Spiritus unibertsitatea XVI. mendean sortu zuen Rodrigo Mercado de Zuazola Abilako apezpikuak, eta mende askotan Espainiako iparraldeko unibertsitate bakarra izan zen.

Bere sortzailearen asmoa Euskal Herriari eta bere ingurune geografikoari hurbil zegoen gune bat eratzea zen, Salamankak edo Alcalak zituzten pribilegio berberekin baina haien gabeziak gabe (urruntasuna, kostuak, segurtasun eza), eta bertara erakartzea euskal probintzietako ikasleak, baita Nafarroa, Burgos eta Santandertik etorritakoak ere.

Helburua zen goi-mailako ikasketak eskaintzea beste unibertsitateetan baino askoz merkeago. Izan ere, Oñatiko bizitza askoz apalagoa baitzen hiri handietakoa baino, eta giro hurbilago, seguruago eta kontrolatuago batean.

Gainera, baliabide gutxien zutenentzat ere bazegoen han ikasteko aukera, baldin eta ikastetxeko zenbait lanetan laguntzen bazuten.

Oñatiko Sancti Spiritus Unibertsitatearen garrantzi historikoa Euskal Herriko Aro Modernoan ulertzeko, komeni da XIX. mendeko datu batzuk gogoratzea.

Hasteko, 1807an Oñatikoa Espainiako unibertsitaterik aurrerakoiena zela uste izaten zen, arlo juridikoan behinik behin.

Bitxia bada ere, hamarkada absolutistan (1823-33) izan zuen goraldirik handiena, Fernando VII.ak eman zizkion mesedeengatik eta Batzar Nagusiek eman zioten babes ekonomikoagatik.

Sarritan ahazten da, baina 1832-33 ikasturtean 639 ikasle izan zituen matrikulatuta, Salamankako Unibertsitatearen pare eta Alcalakoa baino gehiago.

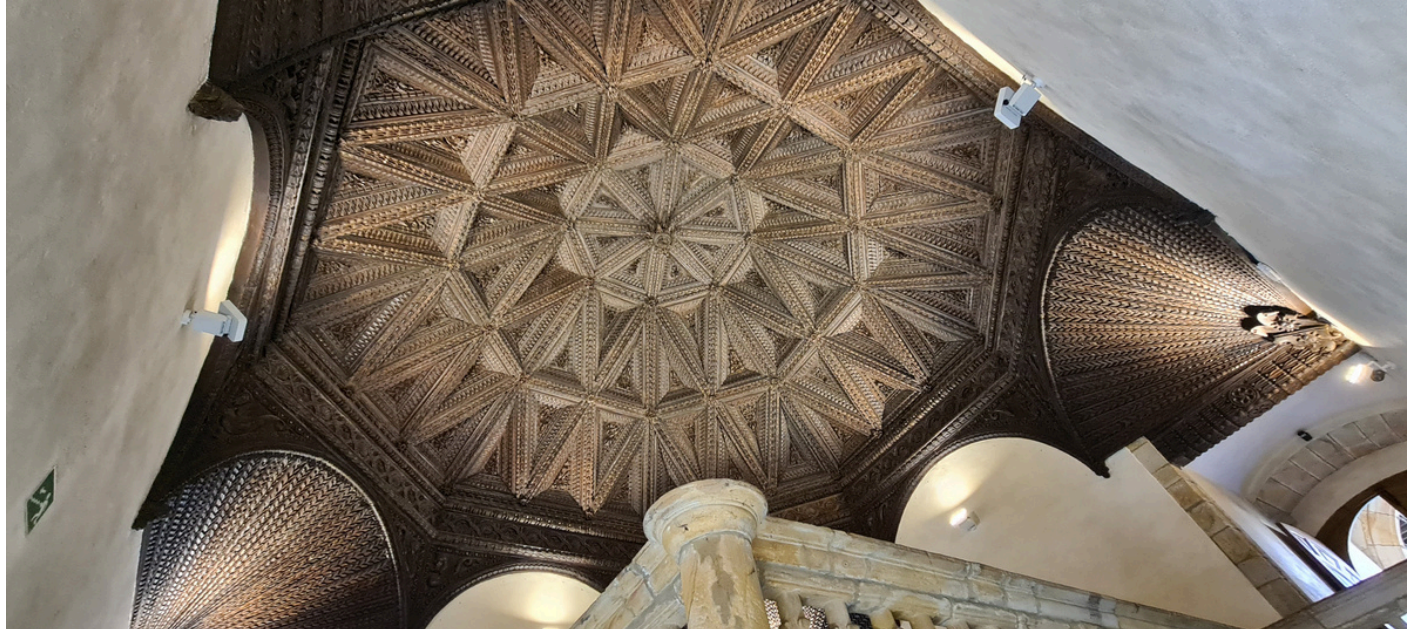
Lehen Karlistaldiarekin irakasleen klaustroa zatitu zen: batzuk Karlosen alde (Oñatin) eta besteak Isabel II.aren alde (Gasteizen), bi unibertsitate paralelo sortuz.

Zoritzarrez, 1842an unibertsitatea desegin eta Bigarren Hezkuntzako Institutua bihurtu zuten. 1850ean Nekazaritza Eskola Praktiko bilakatu zen.

Garai horietan bazebilen buruan tokiko politikarien artean euskal-nafar unibertsitatea sortzeko beharra, eta horrela planteatu zen 1866ko uztaillean Gernikako Batzar Nagusian.

Lehen puntu eztabaidagarria haren kokapena izan zen, eta iritzi zioten puntu hori adostasun bidez erabaki behar zutela, euskal eta nafar diputazioekin batera.

Baina 1868ko gorabehera politikoeekin proiektua zapuztu zen. Irailaren gertaera larri haien ondorioz, Gobernuak hezkuntza publikoaren ikastetxeak sortzeko askatasuna eman zuen erreinu osoan.

Testuinguru horretan, Oñatik bere unibertsitate zaharra berreskuratzea planteatu zuen. Gipuzkoako Batzar Nagusiek Oñatiren nahia babestu zuten, Zuzenbideko fakultatea berrezartzeko. Sustapen Ministerioan egindako kudeaketek fruitua eman zuten, eta 1868an Oñatin Arteen eta Zuzenbide Zibil eta Kanonikoaren irakaskuntza baimendu zen.

Horrela sortu zen “Oñatiko Unibertsitate Askea”, eta lehen ikasturtean 235 ikasle izan zituen. Geroago Filosofia eta Letretako gaiak, Notariotza eta Zientzien fakultateko diziplinak ere sartu ziren.

Hirugarren Karlistaldia hasita, 1874ko otsailaren 12an Karlos VII.ak Teologia fakultatea berrezarri zuen, eta Aita Santuaren onspena lortuta, “Oñatiko Unibertsitate Erreal eta Pontifikala” izendatu zen.

Honela sortu zen unibertsitate barruti bat, Oñatin erdigunea zuena, «lau probintzia euskal-nafarretan irakaskuntza katolikoaren erdigune izan zedin». Oñati bihurtu zen, hortaz, euskal irakaskuntzaren koordinatzaile.

Hala ere, gerra amaitutakoan, 1876ko otsailean, Oñatiko unibertsitatea itxi zuten, eta eraikina armada liberalaren kuartel bihurtu zen.

Garai politikoak ez zirela egokienak ikusita, eraikina Ikasketa Erlijiosoetako Seminario Txiki bihurtzea pentsatu zen. Gasteizko apezpikuak hartu zuen proiektua bere gain. 1884ko azaroaren 2an inauguratu zen, eta zortzi urtez Latin, Erlijioaren Historia, Geografia, Erretorika eta Frantsesa irakatsi ziren, Filosofia, Matematika, Fisika, Kimika eta Historia Naturelez gain.

1885eko abuztuaren 18an, herriaren eskaeraz, eraikin berean Batxilergoko Institutu bat ezarri zen, eta ikasleek, neurri batean, irakaskuntza eta gaiak partekatu zituzten Seminariokoekin.

Baina 1892an Seminarioa desegin zutenean, berriro planteatu zen unibertsitatea berrezartzea.

Joaquín Sánchez Toca diputatuak adorez defenditu zuen ideia Gorteetan, eta lortu zuen 1895/1896 ikasturterako “Oñatiko Unibertsitate Katoliko eta Pontifikala” berriz irekitzeko baimena, Filosofia eta Letren eta Zuzenbidearen fakultateekin, eta Notariotza karrerarekin.

Garai horretan tokiko prentsaren zati batek jada euskal-nafar unibertsitatea sortzearen alde egiten zuen, eta goi-mailako hezkuntzak euskal gaietan parte handiagoa izatearen alde.

Testuinguru horretan, 1900eko maiatzaren 13an araudia onartu, eta hilabete batzuk geroago ikasturtea hasi zen, Foru Zuzenbideko katedra berriarekin, Carlos Riba jaunaren ardurapean.

Joaquín Sánchez Toca diputatu ohia Erregearen Ministro bihurtu zenean, itxaropena piztu zen Oñatiko unibertsitateari erreinuko gainerako unibertsitateek zituzten eskumen berberak emateko.

Baina errealitatea guztiz bestelakoa izan zen. Denak zapuztu ziren, ziur aski arrazoiketa politikoengatik, mundu honetan ohikoa den bezala.

1902ko apirilaren 12ko errege-dekretu batek amaiera eman zion Oñatiko Unibertsitatearen erregimen bereziari, eta ikasleak Zaragozako unibertsitate batera bideratu zituzten. Klaustroak protestatu egin zuen, eta Gorteetan honen ordezkariek beraien interesak defendatu zituzten, baina gehiago ezin izan zuten egin.

1902ko apirilaren 12an, hirurehun eta hirurogeita bi urteko jardueraren ondoren, amaitu zen Oñatiko Sancti Spiritus Unibertsitatearen bizitza juridikoa.

Hasieran galdetzen nuen zein ziren gaur egun Euskal Herriko Unibertsitatearen aurrekaria ez gogoratzearen arrazoiak.

Nik uste dut arrazoi politiko hutsak direla: beste lurraldeetara irekia zen proiektu bat izan zen, Koroak babestua, eta hori ez da interesgarria gure burua soilik begiratu nahi dugunean.

GAZTE-JENDEA

Sara Unzueta Basterretche

Medikuntza ikaslea Madrilgo Unibertsitate Konplutentsean

Sara Unzueta donostiarrak (oñatiar jatorri batzuekin), Madrilen medikuntza ikasten ari denak, Kalalen (Benin) izandako esperientziaren berri eman digu. Bertan, Mater Salvatoriseko Nesken Ikastetxean kooperante aritu da. Sararen grina besteei zerbitzatzea da, baita ikasturtearen zati bat eskainita ere, ikasteko hilabete batzuk galduz.

Hiru hilabetez Kalalen bizi izan ondoren (Benineko iparraldean dagoen herri txiki eta apal bat), uste dut eraman dudako ikasgaiak garrantzitsuena honako hau dela: neure burua besteei emanez eta aldi batez nitaz ahaztuz, honelaxe sentitu naiz zorientuenik.

Inolako baliabiderik gabeko neskatoentzako eskola eta barnetegia hartan bizi nintzen. Ikastetxearen ordainketa sinbolikoa zen, eta familia batzuek arto, arroz edo beste edozer zaku ematen zizkieten.

Ikasmaterialik edo uniformerik erosteko adina ez zuten neskatoek gauza hauek guztiak irabazi behar zituzten premiazkoa zen guztian lagunduz, hau da, klaseak garbitzen, putzua hondatzen zenean ura ontzi erraldoietan eramaten, edo gero janaria prestatzeko erabiliko zuten egurra pilatzen.

Nire egunerokoa haiekin egotea zen, eta behar zen guztian laguntzea. Bigarren Hezkuntzan zeudenei ere informatikako eskolak ematen nizkien, matematika indartzeko eta lehen hezkuntzan eta haur hezkuntzan irakurtzeko irakasle lanak egiten nituen, erizainari egin beharreko sendagai eta sendaketa guztiekin laguntzen nion... Arratsaldeetan barnetegiakoekin pasatzen nuen denbora eta etxeko lanak, estudioak, jolasak, dantzak... egiten genituen.

Adinekoekin orduak eta orduak ematen nituen hizketan, eta askok aitortzen zidaten zer sufritzen zuten eta nolako egoera gogorrak bizi behar zituzten beren egunerokoan. Nik, txikitasunean eta egoerak alda zitzakeen ezer egiteko ezintasunean, arretaz entzun, zaindu eta kezkatu besterik ez nuen egiten... eta, laburbilduz, ahal nuen maitasun eta berotasun guztia ematen nien. Sentitzen nuen ez zela nahikoa; hala ere, handik joan baino lehen, neskato nagusienetako batek malko artean hauxe esan zidan: "Sara, zerbait handiagoa eman didazu behar izan uste nuen edozer gauza baino. Niri entzunez baloratu sentiarazi nauzu, zure denbora eman didazu eta, garrantzitsuena, itxaropena eman didazu."

Hitz horiek nire bihotzean geratu ziren grabatuta. Ez nuen inoiz pentsatu sinpleki entzuteak eta partekatzeak norbaitentzat hainbesteko balioa izan zezaketenik. Eta horrekin benetan jabetu nintzen daukagun premia handia ez dela gauza materialena, benetan maitatuak eta baloratuak sentitzearena baizik.

"Adinekoekin orduak eta orduak ematen nituen hizketan, eta askok aitortzen zidaten zer sufritzen zuten eta nolako egoera gogorrak bizi behar zituzten beren egunerokoan."

HAIZEAREN AHOTSETAN

Iñaki Madison

ALBERT CAMUS
ARROTZA

‘Arrotza’, Albert Camusena, 1942an argitaratu zen eta Meursault-en istorioa kontatzen du, bizitzarekiko atxikimendu handirik ez duen eta hilketa batean nahastuta bukatzen duen pertsonaia bitxia.

Eleberri honek bizitzaren eta giza kondizioaren absurdotasuna bezalako gaiak jorratzen ditu, askotan gizarte frantsesari eta haren balioei egindako kritika gisa interpretatu izan dena, baita gizakiaren existentziaren absurdotasunari buruzko gogoeta gisa ere. Protagonista, Meursault, inguruko gizartearekiko axolagabe eta arrotz mantentzen den gizona da; ez du emoziorik ezta damurik ere sentitzen, egoera horrek ekintza atzeraezin batera eramaten du: gizonezko baten hilketara. Bizitzarekiko eta heriotzarekiko duen axolagabetasunak gizakiaren existentziaren absurdotasuna islatzen du, non ekintzek eta ondorioek baitirudite ez dutela zentzurik.

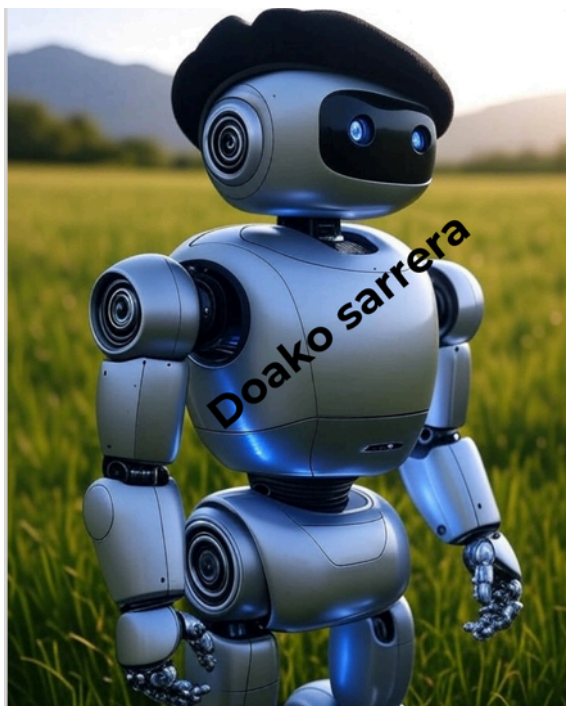
Gaur egun, eleberri honek eta bere muin nagusiak munduko edozein gizarte deskribatzen dutela ematen du. Are eta gehiago, bizitzarekiko axolagabetasuna —bereziki propioa ez den bizitzarena— “guayismo” faltsu baten atzean ezkututzen da, eta horrek gizakiaren eta bizitzaren benetako esentzia ikustea eragozten digu. Ahazten zaigu gure ekintzen bidez transzenditzea, gure bizitzan eta, beraz, besteen bizitzan ere, eragin sozial eta pertsonala sortzeko. Meursault-en kasuan, gizartearekiko arrotz izatearen sentimendua ere ageri da, gainerako pertsonaiek, portaera bereziaren ondorioz, gizartearen ohiko konbentzioetatik kanpo dagoen atzerritar gisa ikusten dutelako; horrek bazterkeriara eta, horrenbestez, isolamenduaren sentimendua indartzera eramaten du.

Gure gizartean, nola ikusten gaituzten, honen arabera argazkian bikoteka agertzen saiatzen gara, ahal bada, eta horrela ihes egiten digu gizarteak inposatzen digun bakardade eta isolamendutik, baldin eta gure jokabidean konformitatea eta normaltasuna onartzen ez baditugu. Bazterkeriaren beldurrak geldiarazten du edozein zalantza edo galdera bizitzen ari garenari buruzkoa, eta kanpoko mehatxuen aurrean babes-neurriak areagotzera eramaten gaitu. Horrek guztiak erakusten digu gizabanako orori zein zaila den gizartean bere tokia aurkitzea.

Lan honetan, justizia eta sistema judizialaren absurdotasuna ere agertzen dira. Izan ere, protagonista ez da epaitua bakarrik egindako hilketagatik, baizik eta erakutsitako axolagabekeria eta damurik ezagatik ere. Horrela, sistema judizialaren hutsuneak islatzen dira, eta justiziaren eta egia zer diren planteatzen eta zalantzan jartzen dira. Gure sistema judizialaren absurdotasunean, egunero-egunero gertatzen diren hutsek eta erabaki judizial askoren absurdotasunak segurtasun juridiko faltaren sentimendua sortzen digute, eta babesgabe uzten gaituzte epaileen botere absolutuaren aurrean. Horretaz gain, euren erabaki polemikoen kritika hutsagatik, zigorrak gogortzeko gai dira justifikazio maltzurren bidez, beren inpunitateak ematen dien iruditeria okertu horretan soilik ulergarri direnak, eta, ondorioz, zuzenaz harro dagoen gizarte orotan tokirik gabekoak direnak.

Eleberri honi esker, egileak, tituluaren eta obraren bidez, gure giza kondizioari eta munduan dugun lekuari buruz hausnartzera gonbidatzen gaitu, gure egoera pertsonaletatik harago joan gaitezen eta horrela ez gaitezen ez arrotzak ezta arraroak sentitu. Zer iruditzen zaizu egile honen eta bere obraren bidez hausnarketaren arteari ekitea?

“Bazterkeriaren beldurrak geldiarazten du edozein zalantza edo galdera bizitzen ari garenari buruzkoa, eta kanpoko mehatxuen aurrean babes-neurriak areagotzera eramaten gaitu.”

Urriak 21, asteartea

18:30ean

Kultur Etxea

Santa Marina plaza

Oñati

Hitzaldia
Adimen artifizialaren
perspektibak enpresan,
enpleguan eta administrazioan

Ekitaldiaren aurkezpena

Ricardo Guisado-Balanzategui. Politologoa

Parte-hartzailea

Juan Corro Beseler

Telekomunikazioetako ingeniaria.
Madrilgo Udaleko Teknologia zuzendaria eta
adimen artifizialean aditua

Solasaldia

Iker Azpeitia Lakuntza

Lengoaia eta Sistema Informatikoetako irakaslea.
EHU

Manu Egaña Txopitea

Psikologoa eta Pertsonak eta Kultura zuzendaria HINE
Group-en

Antolatzailea: zubixa.eus

Zubixa Aldizkaria

Gure langileei buruz

Erredaktore-burua

Ricardo Guisado-Balanzategui

Zuzendaria

Ricardo Guisado-Balanzategui

Euskara

Mkel Zabala

Aldizkariaren edukiak

Beñat Gallastegui

Lankidetzak

Carlos Marmol

Oñati

www.zubixa.eus

zubixaaldizkaria@gmail.com

[@zubixaaldizkaria](https://twitter.com/zubixaaldizkaria)